

Markaryan, E.H. S., 1981. *Uzlovye problemy teorii kul'turnoj tradicii* [Nodal problems of the theory of cultural tradition]. *Sovetskaya etnografiya* [Soviet Ethnography], 2, ss. 78-96.

Serto, M. de., 2013. *Izobretenie povsednevnosti. 1. Iskusstvo delat'* [The invention of everyday life. 1. The art of doing]. SPb.: Izdatel'stvo Evropejskogo universiteta.

Vahshtajn, V. V., 2011. *Sociologiya povsednevnosti i teoriya frejmov.* [Sociology of everyday life and theory of frames]. SPb.: Izdatel'stvo Evropejskogo universiteta.

Volkov, V. V. i Harhordin, O. V., 2008. *Teoriya praktik* [The theory of practices]. SPb.: Izdatel'stvo Evropejskogo universiteta.

Моторна І. В.

УДК 94:322-048.93](477.4/.51=411.16) “1941/1944”(075.8)

**МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ФАКУЛЬТАТИВНОГО КУРСУ
«ПОЛІТИКА РУМУНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО
ЕТНІЧНИХ ГРУП НА ТЕРИТОРІЇ ТРАНСІСТРІЇ
(1941-1944 рр.)»**

Стаття представляє методичну розробку факультативного курсу для старшої школи, який представляє в регіональному аспекті, історію Голокосту єврейського населення, геноциду ромів та життя мирного населення на окупованій Румунією української території в роки Другої світової війни.

Ключові слова: Друга світова війна, Трансїстрія, етнічні групи, Голокост, геноцид, методична розробка.

У світлі сучасних вимог до шкільної освіти, в умовах переходу від навчально-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі освіти, навчання історії має сприяти встановленню взаєморозуміння між людьми з різними культурними, етнічними, мовними та релігійними традиціями, допомогти сучасному мешканцеві України усвідомити себе не лише представником своєї держави та регіону, а й громадянином Європи та

світу. Важливими завданнями навчання історії є розвиток в учнів історичного мислення, розуміння багатоманітності і полікультурності світу, усвідомлення існування різноманітних етносів та їхнього взаємовпливу, формування позитивної історичної самоідентифікації, навичок творчої діяльності та вмінь використовувати здобутий досвід на практиці. Ці принципи покладено в основу чинних програм з історії для загальноосвітніх навчальних закладів України.

Чинна програма з історії для 10-11 класів складена відповідно до цілей, вимог і змісту навчання історії в школі, закладених у Державному стандарті базової і повної середньої освіти, та вимог до профільної школи. Визначені програмою курси історії України та всесвітньої історії XX – початку XXI століття становлять хронологічну послідовну лінійну систему історичної освіти [5].

Це чітко прослідковується під час висвітлення питань міжнародного життя, Першої та Другої світових воєн, сучасних інтеграційних процесів, де є можливість результативно використовувати між предметні зв'язки. Процеси, події та явища історії України висвітлюються у контексті загальноєвропейської та світової історії. Зміст курсів інтегрує соціальну, економічну, політичну та духовну історію та висвітлює тісний взаємозв'язок усіх сфер людського буття. У межах такого підходу особливу увагу приділяють питанням духовності, повсякденного життя, психології суспільства, взаємовідносинам, взаємовпливу та діалогу культур різних народів.

У таблиці нижче подано теми і зміст історичного навчального матеріалу щодо питань нацистського режиму на окупованих землях та Голокості в контексті тем вітчизняної та світової історії, державні вимоги до відповідного рівня підготовки учнів та на час вивчення всієї теми відповідно до чинної програми для 11 класу [5].

Навчальні години відповідно до програми розподілено таким чином:

- 11 клас профільної підготовки (історичний профіль): «Історія України» – 140 годин на рік, 4 години на тиждень, «Всесвітня історія» – 105 годин на рік, 3 години на тиждень;
- 11 клас загальноосвітньої підготовки (академічний рі-

вень / рівень стандарту): «Історія України» – 52 години на рік, 1,5 години на тиждень, «Всесвітня історія» – 35 годин на рік, 1 година на тиждень [5].

Тема. Час відведений на вивчення теми	Зміст навчального матеріалу	Державні вимоги до рівня профільної підготовки учня
Історія України, профільний рівень: Україна в Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.). 12 годин	Україна в роки окупації. Нацистський «новий порядок». Винищення населення за планом «Ост». Початок ліквідаційних акцій. Бабин Яр 29 – 30 вересня 1941 р. Український Голокост: винищення 1,6 млн євреїв – громадян України	Характеризує нацистський «новий порядок» та його наслідки; розуміє причини введення плану «Ост» в Україні
Всесвітня історія, профільний рівень: Друга світова війна. Військові події на території СРСР. 12 годин	План «Ост». Особливості окупаційного режиму та руху Опору на окупованих територіях, його політична орієнтація та форми боротьби	Аналізує особливості окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях, його політична орієнтація та форми боротьби; тлумачить та застосовує поняття і терміни: новий порядок, Рух Опору, Голокост, колабораціонізм
Історія України, рівень стандарту: Україна в роки Другої світової війни (1939 – 1945 рр.) 7 годин	Окупація України. Колабораціонізм. Нацистський «новий порядок». Життя населення в умовах окупації. Концтабори і масове знищення людей. Голокост	Щодо теми Голокосту та окремих регіонів – немає
Всесвітня історія, рівень стандарту: Друга світова війна. Світ після Другої світової війни. 5 годин	Особливості окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях. Голокост.	Аналізує особливості окупаційного режиму та Руху Опору на окупованих територіях, його політичну орієнтацію та форми боротьби; тлумачить та застосовує поняття і терміни: «новий порядок», Рух Опору, Голокост, колабораціонізм

За такого розподілу навчальних годин вивчення теми Голокосту та життя мирного населення не є повноцінним з позиції розгляду

причино-наслідкових зв'язків, глибинного коріння проявів, катастрофічних наслідків та уроків. За 20-30 хвилин (саме стільки часу вчитель може використати на уроці для ознайомлення з темою) неможливо усвідомити масштаби людської психологічної та моральної прірви на межі якої опинилося людство в роки Другої світової війни. Тема Голокосту та життя в окупації не можливо однаково опрацювати й у різних класах навіть однакового рівня підготовки, оскільки в учнів різні вікові та пізнавальні можливості. Тому важливо застосувати різні моделі активного навчання: від проблемного викладу навчального матеріалу вчителем і розв'язання проблемних завдань до самостійної пошуково-дослідницької роботи учнів, що дасть змогу простежити становлення антисемітизму як суспільного явища і перетворення його на тотальний Голокост [2, с. 17].

Це за умови, що учні у 10 класі засвоїли і вміють тлумачити та застосовувати поняття і терміни: тоталітаризм, фашизм, нацизм, войовничий антисемітизм. Учні 11 класів профільної підготовки, відповідно до часових меж програми, мають більші можливості дослідити основи нацизму і його цілі, зрозуміти, що політика Гітлера і нацистів – це втілення в життя чітко сформульованих ідей, наслідків політичного синтезу окремих течій і філософських концепцій XIX ст. [2, с. 17]

У підручнику «Історія України» для 11 класу (Струкевич О., Романюк І., Дровозюк С. Історія України: Підручник для 11 кл. загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень). – К: Грамота, 2011) в окремому розділі «Наш край у 1939-1945 рр.» подано перелік запитань, які сприятимуть вивченню конкретних подій та явищ, що відбувалися в краї, в контексті подій радянсько-німецької війни. Однак ці запитання відображають переважно перебіг подій офіційної історії. Майже зовсім не висвітлюється доля людей, які залишались на окупованій території [6, с.70-71]. Варто доповнити розмову описами трагічної долі тих, хто на собі відчув окупаційну політику нацистів, долі єврейського та ромського населення краю, запитання про гетто, концтабори, табори смерті.

У свою чергу, тема «Наш край» надає можливості широкого залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності, зокрема

з елементами досліджень, стимулює і мотивує пізнавальні здібності школярів. Окрім цього, дана тема відкриває можливості широкого використання і міжпредметних зв'язків, а саме: географії (картографічний матеріал для визначення місць масових розстрілів або розстріляних ям), літератури [2, с. 18].

I. Факультативний курс

Розробка факультативного курсу про історії Голокосту та життя мирного населення на окупованій території в регіональному аспекті, таким чином, є нагальною проблемою. Курс повинен передбачати 17 годин в рік, по 0,5 годин на тиждень та має бути розрахований для учнів старших класів (10-11 класи).

Проект має складатися з декількох особливих елементів: поєднання лекційного курсу з практичними завданнями, що має активізувати інтерес учнів до проблеми.

Уроки мають спонукати учнів до подальшої роботи, пошуку, досліджень. Вчитель у своїй роботі повинен використовувати документи, фото, щоденники, відео свідчення.

Друга світова війна залишила глибокий слід в історичній долі Європи та світу. Вона спричинила значні соціально-економічні, політичні та етнічні катаклізми не оминаючи жодного регіону, де була встановлена окупаційна влада Німеччини та її союзників. Румунська окупаційна зона Трансністрія є унікальним регіоном, специфіка якого полягає в полікультурності краю. Це відображено через збереження культурно-побутових звичаїв етнічних груп, що проживали в краю. Встановлюючи окупаційну адміністрацію, румунський уряд розумів необхідність розроблення особливих політичних взаємодій з етнічними групами. Така політика була розроблена в умовах війни в кількох напрямках: економічному, адміністративному та культурному [3, с. 3].

Необхідність дослідження обраної теми пояснюється недостатнім висвітленням в історіографії політики румунської адміністрації щодо етнічних груп в Трансністрії в 1941-1944 рр. Актуальність також визначається потребою з'ясування основних ідеологічних засад, проявів та наслідків політики румунської адміністрації як сукупності заходів, спрямованих на певні перетво-

рення структури суспільства. Реалізація самої національної політики в регіоні здійснювалось методами румунізації, колонізації, депортації та репатріації етнічних груп краю, які також потребують спеціального вивчення [3, с. 3]. До того ж дана тема є мало вивченою в Україні та потребує подальшого дослідження, яке б ґрунтувалося на нових методах роботи.

Програма курсу розглядає послідовну політику Румунії щодо етнічних груп які проживали на території Трансністрії – регіону між Дністром та Південним Бугом, який був тимчасово окупований Румунією [3, с. 4]. Таким чином, курс логічно, може стати складовим при вивченні історії краю.

Головними цілями курсу є створення уявлення про міжнаціональні відносини, розвиток історичного мислення учнів, яке передбачає загальне розуміння історичного процесу в його різноманітності й суперечності, застосування історичних знань і набутих умінь, сприяння формуванню національної самосвідомості та історичної пам'яті, усвідомлення значення уроків історії для сьогодення, виховання в учнів загальнолюдських духовних ціннісних орієнтацій, сприйняття ідей гуманізму та демократизму, патріотизму та толерантності, взаєморозуміння між народами на основі особистісного усвідомлення досвіду історії.

II. Орієнтовне планування факультативного курсу*

№	Тема уроку	Зміст уроку
1	Вступ до курсу. Що ми знаємо про окупаційну зону – Трансністрію та її населення	Географічне розташування. Адміністрування регіону, особливості окупації.

* Факультативний курс розроблено за дисертаційним дослідженням: Моторна І. В. Політика румунської адміністрації щодо етнічних груп на території Трансністрії (1941-1944 рр.): дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спеціальність 07.00.01 «Історія України» / І. В. Моторна, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2016 р. – 186 с.

2	Депортація румунських євреїв в Трансністрію	Евакуація євреїв з Молдови до Трансністрії, створення перших таборів та гетто для євреїв. Початок «Голокосту від куль»
3	Масове знищення, табори смерті, концтабори, гетто Трансністрії	Депортація євреїв Одеси в гетто та табори смерті Доманівка, Богданівка та Акмечетка. Умови життя в гетто. Масові розстріли. Участь місцевого населення у вбивствах євреїв.
4	Депортація румунських ромів в Трансністрію	Розгляд причин переселення ромів та умови життя громади на території Трансністрії. Трудові табори. Проблема визначення кількості депортованих та загинувших у Трансністрії. Питання геноциду ромів на сучасному етапі.
5	Колонізаційна політика румунського уряду: репатріація молдовського населення до Трансністрії.	Приїзд молдовського населення в тимчасово окуповану зону. Виселення слов'янського населення. Робота комісії по репатріації Румунського інституту статистики. Проведення перепису населення Трансністрії
6	Молдовани Трансністрії	Привілейоване становище в регіоні етнічної групи. Самоідентифікація молдовського населення. Створення мережі навчальних закладів для молдован. Відновлення церковного богослужіння.

7	Українці регіону	Політика асиміляції та румунізації. Похідні групи ОУН-УПА «Південь». Відношення українців до окупаційної адміністрації
8	Росіяни та поляки	Проросійські течії в Трансністрії. Росіяни в адміністративному апараті. Відкриття освітніх закладів. Культурні та благодійні заходи.
9	Фольксдойче: взаємовідносини румунської та німецької адміністрації в краї.	Особливий статус в регіоні. «Фольксдойче міттельштелле» (ФоМі)
10	Світ після Голокосту	Усвідомлення уроків Голокосту, геноцидів, воєн та міжнаціональних конфліктів для протидії всім формам ксенофобії в сучасній Україні, для міжнаціонального порозуміння в суспільстві та формування атмосфери толерантності.
11	Місця пам'яті (практикум)	Комеморація жертв Другої світової війни. Вивчення міст масових знищень, місця пам'яті, довідковий матеріал краєзнавчих музеїв.
12	Сприйняття «я» - «інші» (створення ділем)	«Хто я?», «Хто є люди навколо мене?», «Що означає бути людиною?». Ідентичність – дискримінація – прикріплювання ярликів – фізичне знищення інших. Сусіди. Сторонні спостерігачі.

13	Усно-історичні свідчення (практикум) (2 години)	Створення анкет для опитування свідків подій. Спогади, які вже записані та зберігаються. Методика опрацювання усних джерел.
14	«Неможливо забути» (відеозапис свідчень) (2 години)	Запис та оформлення інтерв'ю. Створення відеоряду щодо життя мирного населення та Голокосту в роки Другої світової війни на території Трансністрії.
15	Стоп-кадр (підведення підсумків)	Презентація відео-та фото-свідчень, висловлювання власних думок та пропозицій при роботі над збиранням джерел, можливість подальшої реалізації проектів.

Дана програма окреслює необхідний навчальний матеріал, на основі якого відбувається розвиток історичного мислення учнів щодо подій, що відбувалися на території Одеської області в роки Другої світової війни. Практичні заняття дають змогу учням включити в процес збирання відео-, фото- та аудіосвідчень, які можуть показати історичні події більш емоційно, привернути увагу до питань дискримінації та прав людини, визначити принципи толерантності, створити власну думку. В результаті проведення практичних занять можна розробити завдання до історичного квесту, створити інтерактивні карти з місцями депортації та гетто, також це може бути розробка інтерактивної гри, створення мультфільмів та сімейних альбомів. Варто звернути увагу також на поєднання спортивних елементів з історією. Так можна розробити маршрут велоекскурсії по місцям депортації.

III. Як будувати урок. Джерела та їх застосування

При роботі можна використовувати роботи з різними групами джерел.

I. Текстовий документ

Для докладного аналізу історичного тексту слід відповісти на такі запитання:

- 1) Що це за документ, вид документа:
 - запис у щоденнику;
 - лист приватний чи офіційний;
 - спогади;
 - публічне звернення чи заклик;
 - політичний документ (звіт, протокол, резолюція, урядова постановова, декларація тощо);
 - дипломатичне посилання, акт, нота;
 - уривок з історичного дослідження;
 - газетна публікація?
- 2) Хто є автором документа: приватна особа, офіційна особа, анонім?
- 3) Яка політична, національна, етнічна, службова належність автора і яким чином це впливає на його ставлення до подій?
- 4) Чи є в документі інформація, яка підтверджує, що він базується на особистому досвіді чи на причетності автора до згадуваних подій?
- 5) Чи був автор очевидцем того, що сталося, або брав безпосередню участь у подіях?
- 6) Чи є в документі які-небудь факти, які допомагають робити висновок, щодо мети появи документа? Кому адресовано текст?
- 7) Коли з'явилось джерело? У той час коли сталася подія, відразу після неї чи за декілька днів, тижнів, місяців або навіть років?
- 8) Чи намагається автор дати об'єктивний і осмислений опис подій?
- 9) Чи є в тексті факти, що дають вам змогу вважати цей документ достовірним джерелом інформації [1, с. 22-23]?

II. Як працювати з фотографіями

- 1) Опишіть, що ви бачите на фотографії (не шкодуйте часу на опис – найменша помічена вами деталь може мати важливе значення).
- 2) Які предмети, речі зображені на фото? Які з них автор, на

вашу думку, хотів показати найбільш виразно? Чому?

3) Що роблять, чим займаються люди, зображені на фото?

4) Особливу увагу зверніть на те, чи люди позивали на цій фотографії спеціально. Чому саме в цей момент і на цьому місці опинилася людина з фотоапаратом?

5) Чи є на фото якась текстова інформація (плакати, реклама, підписи)? Як вона пов'язана із зображенням?

6) Якщо вам не відома дата фотографії, спробуйте за всіма можливими ознаками якомога точніше її визначити.

7) Завжди слід брати до уваги, як співвідноситься інформація з фотографії з іншими джерелами (текст, статистика, карикатура).

8) Якщо джерела суперечать одне одному, спробуйте з'ясувати, чому. Яку нову інформацію дає порівняння різних джерел? Яке з них викликає у вас більшу довіру і чому?

9) Підсумуйте, яку максимальну інформацію ми можемо отримати, розглядаючи фото? На які запитання фотодокумент не дає відповідь. Якої інформації бракує [1, с. 8]?

III. Як працювати з відеоматеріалами (відеосвідченнями).

1) У них відображено послідовні дії. Такий матеріал є більш інформативним ніж фото.

2) Фільм може бути без або із звуковим супроводом (музичне оформлення, голос диктора, голоси учасників подій, загальні звуковий фон події).

3) Відеоматеріали можуть бути змонтовані певним чином, залежно від бажання автора, тому розглядати їх треба критично.

4) Серед відеоматеріалів особливе місце посідають відео свідчення:

- вони не просто несуть інформацію про подію, а забарвлені емоціями, мовою тіла, жестами, інтонаціями, передають таким чином ставлення людини до тих подій;

- як правило, це зняте відео інтерв'ю свідка, учасника подій або людини, якої розповідали про подію старші люди, інші свідки;

- потрібно брати до уваги особистість інтерв'юера, вік, освіту, соціальне становище, здатність висловлювати думки (словниковий запас) [4, с. 12].

Робота з відеосвідченнями дає змогу використати на уроці різноманітні методики:

- показ фрагмента та його подальше обговорення;
- різноманітні завдання для груп учнів перед переглядом відеофрагмента;
- перегляд фрагмента в режимі стоп-кадру, обговорення побаченого і почутого, прогнозування подальшого перебігу подій, спираючись на дані інших джерел;
- організація роботи на основі інформації, одержаної з відеосвідчення: розв'язання дилем, визначення позицій, інтерактивні дискусії.

Говорячи про переваги і важливість проведення уроків за допомогою аналізу місцевих історичних джерел, варто також поставити запитання: де можна знайти такі джерела? В роботі потрібно дотримуватися основних правил: комплексного підходу, порівнювати та зіставляти, ставитися неупереджено до предмету дослідження.

Усі матеріали умовно можна поділити на наступні групи:

I. Джерела (документи):

- архіви (Держархіви Одеської, Миколаївської та Вінницької областей) та Галузевий архів СБУ;
- Історичний краєзнавчий музей м. Одеси та місцеві музеї;
- приватні архіви.

II. Література:

- монографії, збірки статей, збірки документів, Національна бібліотека м. Одеси;
- веб-ресурси, онлайн-бібліотека.

III. Усно-історичні свідчення:

- спогади, які вже записані та зберігаються;
- спогади, які ще належать записати.

В пошуку різних типів джерел для дослідження історії етнічних груп в роки війни, у тому числі і питання Голокосту євреїв в Трансністрії можна використати метод проектів для створення презентації визначеної проблематики, що поєднує самостійну працю учню та координацію їх дій вчителем, якій надає методологічну та історичну допомогу.

Таким чином, факультативний курс, через різні форми роботи, направлений на вивчення історії рідного краю в роки Другої світової війни. Окрім цього, в контексті курсу основна ідея є навчитися співчувати трагедії, відчутти іншу культуру, навчитися розуміти і толерантно ставитися до інших, об'єктивно дивитися на події, що пов'язані з питанням колабораціонізму.

Список використаної літератури та джерел

1. Історія епохи очима людини. Україна та Європа в 1900-1939 рр.: Навчальний посібник з історії України та всесвітньої історії. – Київ: Генеза, 2004. – 256 с.
2. Історія Голокосту: освіта та пам'ять. Посібник для вчителя/упорядник Віталій Бобров. – Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2016 р. – 124 с.
3. Моторна І.В. Політика румунської адміністрації щодо етнічних груп на території Трансністрії (1941-1944 рр.): дис. на здобуття ступеня канд. іст. наук: спеціальність 07.00.01 «Історія України» / І. В. Моторна, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2016 р. – 186 с.
4. Назустріч пам'яті: Навчально-методичний посібник до фільму про Голокост в Україні «Назви своє ім'я» / Автори-упорядники О. Войтенко, М. Тяглий. – Київ: Оранта, 2007. – 20 с.
5. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів Історія України, всесвітня історія. 10-11 клас. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> (дата звернення: 01.03.2017 р.).
6. Струкевич О., Романюк І., Дровозюк С. Історія України: Підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів (рівень стандарту, академічний рівень). – Київ: Грамота, 2011. – 318 с.

**METHODICAL DEVELOPMENT OF A FACULTATIVE
COURSE «THE POLICY OF ROMANIAN GOVERNMENT
TO THE ETHNIC GROUPS IN TRANSNISTRIA
(1941-1944)»**

Is presented in article methodical development of a facultative course for high school. Where are presented questions of the Holocaust, genocide of roma and life of civilians in Transnistria (1941-1944). Thise course examines Romanias consistent policy regarding to the ethnic groups living on the territory of Transnistria, the region between the Dniester and the Southern Bug, which was temporarily occupied by Romania. The main objectives of the course are to create the understanding of interethnic relations, the development of the historical thinking of the students, which implies a general understanding of the historical process in it's diversity and contradiction, the application of historical knowledge and acquired skills, the promotion of the creation of the national consciousness and the historical memory. Need of a research of a subject is explained by insufficient studying of policy of the Romanian administration to ethnic groups in Transnistria in the years of war. The realization of national policy in the region was enabled by methods of rumaniation, colonization, deportation and repatriation of ethnic groups. The subject is poorly studied in Ukraine and demands a further research which would be based on new methods of work.

The current history program for grades 10-11 does not give a complete picture of the history of the Second World War and life of the civilian population during the occupation. It is due to the fact that the subject is poorly researched. The course should provide 17 hours a year, 0.5 hours per week and should be designed for pupils in grade 11.

The project should consist of two special elements: the combination of the lecture course and the practical tasks that should intensify the pupil's interest in this problem. Lessons should encourage students to further work and research. The teachers should use documents, photos, diaries, video testimonies in their work.

The teacher has to put the following questions to the pupils: what? who? why? where? when? I am offering such types of work as: work in the archive, work with oral sources, creating interactive maps, creating cartoons, creating family albums.

After working out these sources and maps you can create cycling routes to visit the places of the deportation. Develop a task for the historic quest.

To find answers to the questions «Who Am I?», «What Means to Be a Person?» are very important during the offered course. Depending on these answers the person can perceive other people without any discrimination and stereotypes. Debatable problems are discussed in such a way as comparing policies to different ethnic groups in Transnistria, discussion of dilemmas «Kind of I arrived?» carrying out role-playing games to display certain events in time, writing an essay of up to 500 words on «Your» – «Alien».

Thus, the course, through different forms of work, directed to studying of history of the native land in the years of Second World War. The main idea to eat will learn to sympathize with the tragedy, to feel other culture, will learn to understand and tolerant concerns others, to objectively watch at events that are connected with a question of collaborationism.

Key words: *Second World War, Transnistria, ethnic groups, Holocaust, genocide, methodical development.*

Список посилань (REFERENCES)

Bobrov, V., (2016). *Istoriya Holokostu: osvita ta pam'yat'. Posibnyk dlya vchytelya* [Holocaust History: Education and Memory. Teacher's Guide]. Ukrainskiy tsentr vyvchennia istorii Holokostu. Kyiv.

Komarov, Yu., (2004). *Istoriya epokhy ochyma lyudyny. Ukrayina ta Evropa v 1900-1939 rr.: Navchal'nyy posibnyk z istoriyi Ukrayiny ta vsesvitn'oyi istoriyi* [History of the era by the eyes of man. Ukraine and Europe in 1900-1939: Textbook on the history of Ukraine and world history]. Heneza. Kyiv.

Motorna, I. V., (2016). *Polityka rumuns'koyi administratsiyi shchodo etnichnykh hrup na terytoriyi Transnistriyi (1941-1944 rr.)*

[The policy of the Romanian administration regarding ethnic groups in Transnistria (1941-1944)]. Kandydat nauk. Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova.

Prohrama dlya zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv Istoriya Ukrayiny, vsesvitnya istoriya. 10-11 klas [Program for general educational institutions History of Ukraine, World History. Grades 10-11]. [online]. Dostupno: <<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>> [data zvernennya: 01.03.2017].

Strukevych, O., Romaniuk, I., Drovoziuk, S., (2011). *Istoriya Ukrayiny: Pidruchnyk dlya 11 kl. Zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv (riven' standartu, akademichnyy riven')* [History of Ukraine: A tutorial for the 11th form general educational institutions (level of standard, academic level)]. Hramota. Kyiv.

Voitenko, O., Tiahlyi M., (2007). *Nazustrich pam'yati: Navchal'no-metodychnyy posibnyk do fil'mu pro Holokost v Ukrayini «Nazvy svoye im'ya»* [Towards memory: A textbook on a Holocaust film in Ukraine «Give Your Name»]. Oranta. Kyiv.

Нємченко І. В.

УДК 930.1:32.019.5(410)

М. М. КОВАЛЕВСЬКИЙ ЯК ІСТОРИК ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ АНГЛІЇ XVII ст.

М. М. Ковалевський – один з перших європейських дослідників історії англійської політичної думки XVII ст. В роботі «Від прямого народоправства до представницького і від патріархальної монархії до парламентаризму» вчений звернувся зокрема до ідеї «змішаної монархії» та показав її присутність у свідомості політичних мислителів та діячів Англії XVII ст. Наступні дослідження істориків XX ст. підтвердили правоту висновків М. М. Ковалевського.

Ключові слова: *М. М. Ковалевський, англійська політична думка XVII ст., «змішана монархія», конституціоналізм, демократія, Англійська революція, індепенденти, левеллери.*